

De kunst van het tuinieren

In de zeventiende eeuw nam de belangstelling voor tuinieren in Nederland toe, met een hoogtepunt in de achttiende eeuw. Uit hofdichten, schilderijen en gravures uit die tijd blijkt dat deze kunstvormen een bijzonder stempel op tuinen hebben gedrukt. Tuinieren behoorde in die tijd tot de hogere kunsten, waarbij het driedimensionale vlak ongekende mogelijkheden bood.

In de Gouden Eeuw liet de rijke burgerij bij haar buitenhuizen fraaie tuinen aanleggen. 'Om sich in de somerdagen te verlustigen en den dagelycksen last der zorgen en moeyelijckheden te verlichten.'¹ Het laten aanleggen van een tuin groeide uit tot een rage. Het was de tijd van de overdadige Barok. In de Renaissance was de tuin nog bijzaak en werd de aanleg aangepast aan het zicht vanuit het huis. In de Barok werd de tuin bij het huis betrokken en liet men zien de baas te zijn over de natuur. Dat leidde tot symmetrische tuinvakken, 'parterres de broderie', gevuld met gekleurde steentjes of schelpen, omsloten door buxushaagjes.

Tekst - Marian Lenshoek

Tuinieren ontwikkelt zich tot een hoge kunstvorm. Vogelvlucht van de tuinen van Slot Zeist in de richting van Bunnik door Daniël Stoopendaal, begin achttiende eeuw. Collectie Zeister Historisch Genootschap.

Beroep op de zintuigen

Tuinarchitecten bestonden nog niet en voor het ontwerpen van een barokke tuin deed men een beroep op schilders en bouwmeesters. Tuinen werden ingedeeld in ruimten volgens de klassieke verhoudingen 3:4 of 3:5, die overal in de natuur voorkomen en in de kunst worden nagestreefd. Vergeleken met andere kunstvormen bood een tuinontwerp interessante creatieve mogelijkheden. Een tuin kun je betreden en ervaren, en dat biedt interessante uitdagingen aan de ontwerper.

Symboliek speelde een belangrijke rol, bijvoorbeeld bij de keuze van de planten en beelden wat te zien is in de in 1984 gerestaureerde tuinen van Paleis Het Loo in Apeldoorn. De creativiteit werd geuit in sierlijke, maar ingewikkelde patronen van de tuinvakken, potplanten, beelden en verzamelingen exotische vogels. De sfeer die werd opgeroepen deed ook nog eens een beroep op alle zintuigen: de wandelaar proefde de sfeer, hoorde de vogels en rook de bloemen. Anders dan in Frankrijk en Italië, ontwikkelt de Barok zich bij ons minder extravagant.

Het arcadische leven

De manier waarop men in die tijd tuinen zag, werd ook bepaald door de Nederlandse landschapsschilderkunst. Na de Vrede van Munster in 1648, toen Nederland onafhankelijk werd van Spanje, bloeide de genreschilderkunst op. In de Tachtigjarige Oorlog waren de onderwerpen vaak strijdlustig en hadden schilderijen een dreigende ondertoon. Na de oorlog legde men zich onder meer toe op het schilderen van landschappen met ruime wolkenluchten, waaruit onze beroemde landschapsschilderkunst is ontstaan. Deze schilderijen vonden gretig aftrek bij de rijke kooplieden in de steden. Wie in zijn huis in de stad landschappen ophing, liet zien dat hij zich aangetrokken voelde tot het arcadische, het geïdealiseerde leven.

Het realistische Nederlandse landschap met z'n wit-grijs-groene kleuren had echter beperkingen. Bij de nieuwe levensstijl pasten geen zwoegende, ruw geschilderde boeren, maar pastorale landschappen. Het tekende

de ideale wereld van de kooplieden die tot de landadel waren gaan behoren. De poëtische 'uyt den gheest' geschilderde landschappen van Jacob van Ruisdael (1628/1629-1682) zijn hier een goed voorbeeld van. De idealisering van het landschap is ook te zien in het latere werk van Albert Cuyp (1620-1691). De tuinstijl veranderde langzamerhand van gesloten naar open.

Hoge belevingswaarde

Dit arcadische leven werd weerspiegeld in de tuinkunst; het karakter van de tuinen wordt, waar mogelijk, uitgestrekerd. Tuinen krijgen een centrale as met zichtlanen die zich voort lijken te zetten in het landschap. De aanleg wordt afwisselender en de manier waarop een tuin wordt beleefd, wordt belangrijker. Kenmerkend zijn lange lanen, hoge hagen en zichtkanalen die de structuur bepalen, gecombineerd met veel sierelementen zoals tuinbeelden, priëlen en loofgangen, wildbossen en doolhoven. Goed voorbeeld is de Frans classicistische tuin van Slot Zeist, die in 1677 is aangelegd. Tuinieren ontwikkelde zich zo tot een hoge kunstvorm. Op het hoogtepunt van de Barok, de tijd van stadhouder Willem III, waren schilderkunst, poëzie en tuinkunst hecht met elkaar verweven. Wat alle tuinen met elkaar gemeen hadden, was het idyllische dat eruit sprak. En dat aspect leeft tot op de dag van vandaag in tuinen voort.

Het leven staat even stil in de zeventiende eeuw: vriendelijke taferelen in een zacht mediterraan licht. Rivierlandschap met ruiters, ca. 1653-1657 door Albert Cuyp. Rijksmuseum Amsterdam.

¹ Blom, D., 'Buiten in het stadslandschap', Jaarboek Monumentenzorg 1998, Buitenplaatsen, Waanders Uitgevers / Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1998, pag. 84.

